

**ЖАНРИ ХУДОЖНЬОЇ КРИТИКИ
У МИСТЕЦЬКИХ ЧАСОПИСАХ КИЄВА
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Художня критика є частиною сучасної культури, пов'язаною з соціальними інститутами функціонування мистецтва і засобами масової комунікації. Її діяльність направлена на виокремлення і донесення цінності художньо вартісних творів, виявлення і розкриття значення окремих явищ мистецького життя шляхом інтерпретації, формування концепцій сприйняття окремих творів. Вона акцентує увагу на подіях в арт-просторі, тенденціях його розвитку, що акумулюють найдошкульніші проблемні питання. Своєрідною платформою для критичних висловлювань завжди був і залишається простір періодичних видань. Історія розвитку української критичної думки представлена іменами видатних діячів культури — Д. Антоновича, Є. Кузьміна, Н. Трикулевської, О. Авратинського, чії публікації у часописах «Українська хата», «Маски», «Дзвін» є свідченням намагань дати неупереджену й ґрунтовну оцінку художніх процесів України початку ХХ ст. і зразками цікавих критичних оглядів, рецензій і відгуків. Фаховістю відзначалися публікації Д. Антоновича «Українська артистична вистава у Полтаві» (Дзвін. — 1914. — Т. 3. — С. 47–55), «Справа пам'ятника Шевченкові у Києві» (Дзвін. — 1913. — № 2. — С. 94–97), в яких автором аналізується, дається оціночна характеристика і виявляються недоліки художнього процесу Києва. Зазначимо, що Д. Антонович був надзвичайно ерудованою людиною, що мала гарну фахову європейську освіту, як наслідок, його висновки і спостереження базувалися на ґрунтовних знаннях та широкому кругозорі. Тож історію розвитку київської художньої критики репрезентовано досить потужно.

Сьогодення художнього процесу розширюються новими арт-практиками, як наслідок, розширюються й погляди оглядачів цього процесу. Сучасний журнальний простір містить матеріали, що компетентно розкривають актуальні питання теорії і практики нинішнього мистецького життя, даючи їм належну оцінку, і представлений такими іменами як О. Федорук, О. Соловійов, М. Протас, Л. Лисенко, О. Голубець і. т. п. Ці публікації відображають жанрові уподобання

їх авторів, стилістичні особливості викладу думок і зустрічаються в мистецьких часописах «Образотворче мистецтво» (видається з 1935 р.; як видання НСХУ діє з 1991 р. й донині), «Артанія» (видається з 1995 р.), «Галерея» (видавався з 1999 по 2011 рр.), «Українське мистецтво» (видавався з 2003 по 2008 рр.), «Музейний провулок» (видавався з 2004 по 2011 рр.). Теми, що стосуються сучасного візуального арт-простору відображають видання «Українська культура» (перше число вийшло у 1921 р.; під сучасною назвою виходить з 1991 р.), «ART Ukraine» (видається з 2007 р., нині часопис перейшов у веб-формат), «Fine art» (видавався з 2007 по 2011 рр.), «Шо» (видається з 2005 р.), «AURA».

Актуальним в поданому аспекті видається розкриття сучасного стану і функціонування художньої критики, проаналізувавши змістовне наповнення її текстів й окресливши основні методи роботи з інформацією.

При розгляді порушеної проблеми головним предметом аналізу є особливості жанрів арт-критики, розкриття їх типологічних рис та специфіки, що дозволить уточнити проблематику сучасної арт-критики, якість обговорення мистецьких проблем у журнальних виданнях й оцінити наявну ситуацію в контексті розвитку арт-життя й критичної думки України.

Зазначимо, що до цього часу не було спроб класифікувати жанри критичних публікацій й аспект аналізу жанрових матеріалів на сторінках періодичної преси залишається мало опрацьованим.

Натомість у літературознавстві та журналістиці існує безліч способів жанрового поділу у відповідності до його базових принципів: на основі об'єкту дослідження; за методом критика, в залежності від широти обсягу матеріалу; класифікація, що бере до уваги структурно-композиційне співвідношення в статті літературного факту й проблематики тощо. Зважаючи на це, при опрацюванні матеріалу і визначенні принципів класифікації жанрового поділу критичних робіт ми будемо відштовхуватись від надбань літературознавства та журналістики, враховуючи специфіку предмету арт-критики, аспектів її діяльності й проблематики.

При цьому вважаємо доцільним керуватися предметно-функціональним поділом жанрів на інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні. Супутніми порівняльними показниками в даному випадку, частково за прикладом класифікації М. Кіма, будуть методи роботи з інформацією, рівень й міра розкриття художньо-сміслових аспектів й предмет відображення.

Матеріали вище згадуваних видань розрізняються за цільовими функціями, способом організації та характером викладення думок, аргументацією, методами, якими оперують автори текстів, формою подачі. Й оскільки судження арт-критики, передбачають обґрунтовану оцінку, глумачення та пояснення як сучасних творів мистецтва, так і арт-процесу в цілому, основними виразниками її діяльності є публікації, в яких присутня аналітична складова. Тож аналіз функціо-

нування механізму художньої критики буде проводитись на основі жанрів, в яких домінує критичний підхід, оціночні судження у різних формах, осмислення і полеміка, що виконують провідні функції критики і є показниками її стану.

Одним з таких жанрів є стаття. Специфіка й тлумачення жанру статті влучно розкривається О. Кузнєцовою: «Стаття — це загальна назва аналітичних публіцистичних матеріалів, де переважає дедуктивний метод відтворення думки <...> досліджує актуальну проблему, щоб показати явище, його причини і наслідки» [1, с. 45]. Тож головні характерні ознаки статті — дослідження актуального питання чи явища шляхом аналізу і співвідношення фактів, думок, подальше узагальнення наявних даних, визначення тенденцій з метою донесення конкретної ідеї й думки, прогнозування й передбачення майбутніх шляхів розвитку.

Найбільш цінними для критики є наукові статті, які мають чіткий, вичерпний й аргументований виклад.

Структура журнальних статей, як правило, не розрахованих на великий обсяг, відрізняється від специфічної структури наукових статей. У них може бути відсутнім аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не завжди у журнальній статті має місце постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями тощо.

Структурно журнальна стаття, як правило, формується з трьох основних частин: тезису (вироблення основоположного твердження для доведення), аргументації (побудова системи логічно обґрунтованих доведень, що підтверджують тезу, виявляють його суть) та підсумків. Зауважимо, що такі її різновиди як оглядова, проблемна, теоретична статті не є розповсюдженими. Серед аналітичних статей, що підіймають актуальні проблеми теорії і практики сучасного арт-простору, виокремлюють і подають оціночні огляди найбільш вагомих зрізів розвитку скульптури, декоративного мистецтва, слід виокремити публікації М. Протас, О. Голубця, Р. Яціва тощо.

Одним із домінуючих серед публікацій журнальної періодики слід виокремити такий синтетичний жанр критики як творчий портрет, «що оцінює відтворює індивідуальний образ митця у поєднанні з характеристикою його робіт, методів і стилю, переважно вдаючись до методів критики і художньо-публіцистичного нарисового відтворення» [1, с. 71]. При цьому домінує такий його вид як нарис творчості, де аналізу творчості переважає над портретуванням. До цього жанру звертаються автори видань «AURA», «Образотворче мистецтво», «Артанія» тощо. Звісно, рівень публікацій такого характеру не однакоий. На високому рівні його представляють Олександр Федорук, де виклад матеріалу є поєднанням ґрунтового аналізу з майстерним володінням слова,

що грає неабияку роль у моделюванні образу творчого портрету митця. До цього жанру звертаються Лариса Савицька, Роман Яців, Олена Загаєцька, Роман Струк та інші, достойно його репрезентуючи.

При розгляді жанрової специфіки арт-критики в мистецьких журналах слід зупинитися на жанрі есе, якому властива вільна побудова композиції, узагальнення безпосередніх індивідуальних роздумів з приводу певної теми чи окремої риси піднятого питання, навколо якої й зосереджується вся аргументація автора. За великим рахунком, есе, — особистий відгук-оцінка, що не претендує на вичерпну трактовку предмета теми й, водночас, направлений на переконання читача в істинності авторського судження.

Незважаючи на свою суб'єктивність, цей жанр, певним чином, може виконувати аналітико-критичну та полемічну функцію. І в такому разі варто говорити про формальне есе, що вирізняється меншим ступенем суб'єктивності порівняно з неформальним і якому «притаманне поєднання статейного і нарисового методів відтворення» [2, с. 152]. Часто такий матеріал містить емоційну складову, вільний добір асоціативного ряду; відрізняється відкритістю, оригінальною стилістикою, може доповнюватися саркастичними висловами, ненормативною лексикою тощо. Серед авторів вище перерахованих часописів до есе звертаються І. Диченко, О. Титаренко, яскравим представником є О. Сидор-Гібелінда, публікаціям якого притаманна свіжість передачі інформації, жвавість й природність викладу матеріалу, а оцінка надається опосередковано.

Представлений в часописах й жанр огляду, який так само як і стаття призначений аналізувати досліджувані об'єкти, події, факти, явища. Однак є й принципові відмінності, які полягають у тому, що «оглядач систематизує факти на горизонтальному рівні, у масштабі певної місцевості, часу, а не в глибину суті... частини огляду мусять бути об'єднані однією проблемою, просторовими і часовими рамками.» [1, с. 7]. Тобто відбувається панорамне відтворення піднятої проблеми, головною метою дослідження якої є оцінка й з'ясування тенденцій і перспектив розвитку низки однорідних явищ (предметів дослідження); узагальнення певної кількості досліджень з тієї чи іншої теми, їх критичний розгляд, з метою з'ясування суті певної ситуації, тих чи інших процесів.

В журнальній періодиці серед різновидів огляду переважають огляди мистецького життя. Натомість огляди саме періодики як такої, мають велику цінність, (за умови використання аналітичного підходу) адже в них вказуються недоліки, прорахунки, вади видань, спростовуються хибні думки їх авторів, що стимулює як видавців, так і авторів до розміщення зважених й обдуманих міркувань майже повністю зник з поля критики. Зразком цікавого огляду періодики є публікація Андрія Тимашевського «Арт-издания» (Галерея. — 2008. — № 1/2. — С. 8–9), де автор компетентно на основі систематизації й аналізу ма-

теріалів мистецьких часописів Києва дає оцінку їх діяльності і робить прогнози майбутнього функціонування.

«У системі художньої критики важливим жанром є рецензія, що передбачає розгляд наукового твору чи явища мистецького життя в площині його відповідності сучасності, що включає аналіз й об'єктивну оцінку змісту, художнього рівня твору чи події; виявлення новацій з метою привернення уваги до репрезентованої роботи чи події художнього життя, виявлення сильних, значущих сторін і недоліків, що, в свою чергу, орієнтує реципієнта в арт-просторі й виховує його естетичні смаки. Тож рецензія розрахована на те, щоб допомогти аудиторії зрозуміти смисл і значення нового артефакту (книги, музичного твору і т. д.), але одночасно й на те, щоб підштовхнути процес рефлексії, самоаналізу у його творців (артефакту)» [3, с. 223].

Подані твердження дають можливість відтворити структурні елементи рецензій, якими є оцінка (спрямована на виведення висновків із зазначенням вад та достоїнств наукової роботи) й характеристика (передбачає «виявлення визначальних ознак і суттєвих рис наукової праці, виставки, опис через розкриття її змісту і форми систематизації матеріалу» [4]).

В київських часописах звертаються до короткої рецензії, де стисло й лаконічно подається характеристика видання, без розлогого, детального аналізу оцінюються його сильні сторони, вказуються вади й розкривається значущість наукового дослідження. Зауважимо, що в зазначеному виді рецензій може спостерігатися й більш детальне і глибоке розкриття проблемно-тематичного змісту, додаватися характеристика професійної майстерності автора, посилання на рецензовану працю.

Фаховістю подібних матеріалів відзначається часопис «Українське мистецтво», автори якого дуже чітко, лаконічно й делікатно, не відходячи від основних вимог цього жанру, надають оціночні судження. До таких зразків відносимо рецензії З.Чегусової, зокрема на монографію Р.Шмагала «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ–ХХ ст.», матеріали рецензії «100 творів Василя Чекригіна із збірки Григораша», публікацію Т.Придатко «Маєстро художнього скла» (Українське мистецтво. — 2010. — № 5/6) тощо. Такий вид рецензій подекуди розміщує й часопис «Образотворче мистецтво». Він репрезентований іменами М.Селівачова (Образотворче мистецтво. — 2006. — № 1. — С. 107), А.Носенко «Національна модель світу в авторському міфі Володимира Кабаченка» (Образотворче мистецтво. — 2013. — № 2. — С. 41), В.Петрашика. Прикро, що такі зразки рецензій не часто зустрічаються на шпальтах інших київських часописів і скоріш є виключенням, ніж правилом. Однією з причин цього вважаємо те, що до написання рецензій беруться не фахівці. Як наслідок, цінність рецензування обмежується визначенням актуальності певної праці, значущості для мистецтва.

Варто зауважити, що в мистецьких часописах Києва розповсюдженими є матеріали, що за своїм наповненням наближуються до жанру т. зв. інформаційної замітки, коли текст не несе оціночних характеристик, не показує відношення автора до предмету огляду й має, здебільшого інформаційний, ознайомчий характер, який може доповнюватися невеликим і поверховим коментарем (під коментарем у даному випадку мається на увазі не стільки роз'яснення певного факту мистецького життя, скільки надання йому узагальнюючих епітетів «цікавий», «чудовий експеримент» тощо), емоційними вставками. За великим рахунком, такі матеріали — це констатація факту арт-життя (виставки, арт-ярмарку, проекту) з переліченням учасників, донесення головної мети заходу з боку організаторів та окреслення подальших планів. Власне, застосування такого жанру, з одного боку, продиктоване прагненням якомога ширше й оперативніше представити процеси сучасного візуального мистецтва, а з іншого — фіксація мистецьких процесів без належного визначення їх місця й ролі в загальному процесі художнього життя зближує художню критику з сучасною журналістикою, основним завданням якої є інформування реципієнта про явища і події сьогодення. Домінування матеріалів такого характеру призводить до нівелювання критичного підходу, нестачі полеміки, дискусій, що, в свою чергу, підіймає питання проблеми висловлювання й становища професійної критики під якою розуміється «умение обосновано судить, оценивать, оспаривать, давать отзыв, проверять экзаменовать, выявлять достоинства и недостатки» [4], спонукає до міркувань відносно ролі арт-критики у сучасному мистецькому просторі.

Інформаційною (за методом відтворення) є рецензія-анотація. Її головне призначення — повідомити про вихід певного видання і дати його короткий опис (зазначається піднята тема, іноді подається перелік основних розділів). Як правило, з метою зацікавлення аудиторії у книзі чи альбомі, автори таких рецензій подають цікаві відомості, що стосуються об'єкту твору. Передача суті пропонованої роботи, визначення її місця в мистецькому процесі зводяться до мінімуму, аналіз й оцінка, критичні зауваження залишається поза увагою. Такий вид рецензії домінує у просторі журнальної періодики. Таким є матеріал Мирослави Воєдило «Грунтовне видання про кераміку України» (Образотворче мистецтво. — 2010. — № 1. — С. 154), зустрічаються вони й у часопису «ART Ukraine» в розділі «Книги».

До публікацій, де критичний підхід відсутній, а головну увагу сконцентовано на функції повідомлення відносимо й огляди інформаційного характеру. Як правило, вони застосовуються для висвітлення перебігу виставкового життя (як вітчизняного, так і закордонного). Прикладом такого огляду може слугувати матеріал О. Лопухової «На воздух» (AURA. — 2008. — № 2), присвячений пленерам 2000-х, де над аналізом трансформацій пленерів, характеру і результатів їх діяльності домінує матеріал про історію їх створення, колом учасників

та програму заходів; текст А.Блудова «Весенний ветер» (AURA. — 2008. — № 2), в якому коротко викладається історія створення арт-фестивалю, зазначається мета, перераховуються організації, що співпрацювали з фестивалем й відсутні оцінка якості такої співпраці (вона замінюється багатозначною фразою «многое добавило сотрудничество с...») і представлених робіт, простеження тенденцій розвитку фестивалю, їх аналіз. Тотожними за наповненням є публікація А.Ложкіної «Простір графіки» (Українське мистецтво. — 2010. — № 5/6. — С. 83–84) й матеріали, що висвітлюють перебіг закордонних виставок, в часопису «AURA» («Міжнародний ленд-арт симпозиум «Могриця»», «Арт–Париж ‘2008», «Истоки манифесты» (AURA. — 2008. — № 3/4)) тощо.

Підсумовуючи огляд основних найважливіших жанрів арт-критики, які зустрічаються в мистецьких журналах Києва, зазначимо, що критика, надаючи перевагу оперативності й сенсаційності, все більше походить на арт-журналістику. Новації сьогодення в царині жанрів художньої критики, різноманіття нових форм викладення й подачі матеріалу обумовлені особливостями соціальних, культурних перетворень в державі, змін інформаційного простору, комерційністю інформаційних ресурсів, прагненнях якомога гнучкіше й оперативніше реагувати на нові явища соціального і художнього життя.

Спостерігається становлення нових варіантів жанрових моделей, простежуються тенденції проникнення в їх структуру специфічних властивостей форм та змісту інформаційних, художньо-публіцистичних жанрів. Характерним є й використання мистецькою критикою методів, притаманних журналістиці. При цьому нерідко перевага надається інформаційній складовій того чи іншого жанру, що призводить до нівелювання аналітики.

1. Кузнецова О. Аналітичні методи в журналістиці: Навч. посіб. — Львів, 2002.
2. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості. — А., 2008.
3. Лазутіна Г. Жанры журналистского творчества: Учеб. пос. для студентов вузов — М., 2011.
4. Костюк І. Рецензія у парадигмі мистецької критики: вимоги до жанру // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Львів, 2005. — Вип. 16. — С. 259–266.

Аннотация. Стаття путем аналізу жанрових особностей арт-критики, содержания ее текстов, определения основных методов работы с информацией раскрывает современное состояние и функционирование художественной критики Киева.

Ключевые слова: жанры, арт-критика Киева, журнальная периодика.

Summary. This article is dedicated to the analysis of the Kyiv art criticism the beginning of the XXI century. Also it examines the genre features art criticism in art journals.

Keywords: art criticism, periodicals magazine of Kyiv.